

ANDERS KEMPE:

Bort med tassarna!

Verklig yttrandefrihet inom etermedierna existerar ännu inte i Sverige. Etableringsfriheten som princip är självklar då det gäller dagstidningar men gör halt så snart det gäller etermedierna. Det viktiga är att det totala medieutbudet tillgodoser medborgarnas informationsbehov, understryker Anders Kempe.

Det är inte statens uppgift att styra mediekonsumtionen i ett fritt och öppet samhälle.

Anders Kempe är delägare i JLK Information AB.

Ingenting är viktigare för den som vill styra människors åsikter än att upphäva yttrandefriheten och kontrollera medierna. Det kan synas vara en truism att inleda en artikel om mediepolitik med att påpeka detta, men det är likväl en nödvändig påminnelse, eftersom verklig yttrandefrihet inom etermedier ännu inte existerar i Sverige

I den förra yttrandefrihetsutredningen slogs fast att yttrandefriheten inte behöver några motiv, utan att det är inskränkningarna som måste motiveras. Denna utgångspunkt överförd på tryckta medier, torde de allra flesta med ett något så när anständigt demokratiskt sinnelag utan vidare kunna instämma i, numera. Även om det inte var så många år sedan som den dåvarande statlige pressutredaren Stig Hadenius (numera professor i journalistik) resonerade kring tanken att kommunfullmäktige skulle utse representanter i lokaltidningarnas styrelser (sic!).

Blotta tanken på att det offentliga skall reglera innehållet i, och ägandet av, dagstidningar får de flesta att protestera skarpt; vem hävdar i dag att den fria opinionsbildningen bäst skulle tillgodoses av Statens Nyheter? Etableringsfriheten som princip är också självklar. Ändå tvingas dessa principer göra halt så snart det gäller etermedier; Sveriges Televisions och Sveriges Riksradios statliga kanaler omhuldas av den politiska makten.

Tryckfrihetsförordningen ger var och en rätt att ge ut en tidning. I höst får den visserligen, efter ett andra beslut i riksdagen, det som är avsett att vara sin motsvarighet vad gäller yttrande- och informationsfrihet i etermedier. Men denna

nya grundlag har allvarliga brister, till vilka jag återkommer. Varför skiljer makten på etermedier och tryckta medier?

Misstänksamhet mot nya medier

Ett första skäl tycks vara att den politiska makten ofta är misstänksam mot nya medier. I samma anda som Maj-Britt Theorin jagade parabler, och Närradionämnden jagar Claes Nydahl och Radio Nova, jagades Jack Kotschak och Britt Wadner på 60-talet, och Lars Johan Hierta och Aftonbladet på 1800-talet. Afton-

Verklig yttrandefrihet existerar ännu inte inom etermedier i Sverige.

bladet stoppades 23 gånger under åren 1831 till 1851. Radio Nova, som följt Hiertas recept att ständigt byta ansvarig utgivare, har snart "stoppats" ett tiotal gånger. Ajabajandet känns igen.

"Kontrollen" över etermedierna har i själva verket politiska utgångspunkter, men motiveras ofta med påstådda tekniska begränsningar. Det går inte att skapa etableringsfrihet inom radio och TV, heter det, eftersom tekniken sätter begränsningar. Problemet med detta argument är att det inte längre är sant. Men trots att det besegrats av den för alla uppenbara tekniska utvecklingen, så används det fortfarande som försvar för ett bibehållet Sveriges Radio och som ett hinder mot etableringsfrihet inom radio och TV.

Jag kan emellertid inte förstå hur den som säger sig försvara och tro på yttrandefriheten samtidigt kan försvara den bestående ordningen: den politiska makten har lika lite att skaffa med etermedier som den har att skaffa med tidningar.

Public service-radio

Låt mig illustrera detta resonemang med den funktions-socialiserade Sveriges Radio-koncernen. Enligt min uppfattning är det politiska uppdraget att bedriva så kallad public service-radio principiellt lika främmande som ett motsvarande uppdrag till en statlig dagstidning. En närmast fullständig privatisering av radion i Sverige skulle innebära större yttrandefrihet, större mångfald och ett mera spännande utbud för lyssnarna. Med utgångspunkt från att det inte är yttrandefriheten i sig som skall motiveras, utan dess undantag, så måste vi gå tillbaka till radions barndom för att försöka förstå varför det blev som det blev: varför krävs det public service-åtaganden inom etermedier men inte inom tryckta medier?

Det finns visserligen ingen entydig definition av begreppet public service, framför allt inte i Sverige där envar har sin egen tolkning, men begreppets ursprung kan härledas till BBC och Lord Reith. Han uppställde fyra punkter för public service-företaget BBC:

- Sändningarna skulle ha nationell täckning, med andra ord skulle alla medborgare som så önskade kunna betjänas.
- Enhetlig kontroll (ett monopol, vilket kunde motiveras p g a en mängd tekniska aspekter, t ex frekvensutrymmet).
- Upprätthållandet av en hög standard i utbudet – "ett tillhandahållande av det bästa och ett förkastande av det skadliga".
- Företaget skulle drivas utan vinstmotiv.

Den första och den andra punkten kunde i etermedieålderns barndom motiveras utifrån tekniska begränsningar, men

Bort med tassarna!

den tiden är i princip sedan länge förbi. De begränsningar som ännu kvarstår (marksänd TV) försvinner med HDTV under nittioalet. SVT tycks emellertid inte ens själva bry sig om den första punkten, eftersom företagsledningen under flera år försökt starta en så kallad beställ-TV-kanal: gräddfils-TV med bra program för de tittare som vill betala en extra slant.

Den tredje punkten bygger på en paternalistisk syn att makthavarna måste upplysa den "oinvigda hopen" och välja mediekonsumtion åt dem, eftersom det egna valet, och den fria etableringen, anses bli alltför skadligt, i vart fall med makthavarens ögon sett.

Den sista punkten är endast att se som en politisk och organisatorisk konsekvens av de övriga punkterna.

Det enda argument som egentligen återstår är det tredje: makthavarnas paternalistiska upplysningsambitioner alternativt deras önskemål att helt enkelt kontrollera etermedierna för egna syften.

Socialdemokraternas inställning

Låt oss se vad den socialdemokratiska partisekreteraren Bo Toresson har att säga om saken. Han gav följande programförklaring på partikongressen 1987:

"Vi bör se till att vi inte manövrerar oss in i den situationen där vi hamnar just där vi inte vill, nämligen att vi tappar kontrollen över den svenska radio- och TV-verksamheten."

Tydligare, och brutalare, kan det knappast sägas. Att denne man inte dagligen utfrågas av medierna om han står fast vid detta kränkande uttalande är för mig en

gåta. Hur har det i Sverige blivit så att allvarliga försök till inskränkningar i yttrandefriheten anses kloka och upplysta, samtidigt som ganska blygsamma ambitioner att låta medborgarna behålla lite mer av sina egna pengar utmålats som samhällsfarliga?

En beklämmande uppgörelse

Den politiska eliten (tyvärr också de flesta borgerliga politiker) och medieeliten har gjort gemensam sak för att inte deras kontroll över etermedierna skall ifrågasättas.

Varför skiljer makten på etermedier och tryckta medier?

Det visar inte minst den beklämmande uppgörelsen kring en ny markbunden TV-kanal.

Den processen inleddes med en allmän hysteri kallad "nu skall vi äntligen få reklam-TV", i eller utanför SR-koncernen. Men det är ju inte "reklam-TV" som är problemet. Frihet för finansiering är en viktig förutsättning för etableringsfrihet inom radio och TV (precis som det är för pressen), men det är inte reklamen i sig som är målet, utan det är just etableringsfriheten som är det väsentliga. Exempelvis skulle ett införande av reklamen enbart inom SR inte vidga yttrandefriheten längre än just reklambudskapen. Därtill skulle en sådan åtgärd snarast cementera SR:s särställning.

För den som anser att alla budskap skall omfattas av etablerings- och yttrandefrihet är den nya M3, "reklam-TV", endast ett litet steg på vägen. Statssekreterare Gustavsson har angående M3 bland

annat meddelat att politikerna som ett underlag för utdelande av koncession skall godkänna de sökandes programambitioner och programtablåer (sic!). Vidare skall M3, bland andra diffusa ekonomiska tvång, tvingas finansiera public service-kanalernas fortsatta överlevnad. Den nya kanalen skall leva med hårdare reklamrestriktioner än satellitkanalerna och eventuellt även behöva bidra till en framtida finansiering av svensk film. Och på den vägen fortsätter kraven.

Så många frekvenser som möjligt skall göras tillgängliga för dem som vill sända radio och TV. I övrigt bör politikerna hålla tassarna borta.

Beakta hela medieutbudet

Tyvär har politikerna än en gång försökt bygga en hermetiskt tillsluten, komplett public service-modul. Med Jan Stenbecks ord vill politikerna ha ännu en predikstols-TV, istället för att se alla mediers informationsutbud till allmänheten som en helhet.

Jag är i praktisk tillämpning naturligtvis inte motståndare till radio och TV (eller tidningar) i allmänhetens tjänst. Med det uttrycket menas rimligen att allmänheten har ett informationsbehov som medierna skall tillgodose. Avgörande är dock att se alla mediers utbud i ett sammanhang.

Varför som i Sveriges Radio-exemplet låtsas som om det enbart funnes etermedier? Alla medier kan ju inte erbjuda allt (av kända skäl är det exempelvis svårt att få en tidning att låta). Det viktiga i sammanhanget är att medierna gemensamt,

det totala medieutbudet, skall tillgodose medborgarnas informationsbehov. Och enligt min uppfattning är det totala medieutbudet i ett fritt och öppet samhälle i själva verket inget annat än ett gigantiskt public service-komplex, om än så variationsrikt ordnat som ingen politiskt beslutad åtgärd eller insats i världen förmår att efterskapa.

För dem som verkligen värnar yttrandefriheten återstår därmed endast de tekniska argumenten för dem som vill bibehålla en stark Sveriges Radio-koncern. Möjligen kan då en välvillig tolkning leda fram till att SR under nittio-talet skall bedriva sändningar i en nationell TV- och en nationell radio-kanal, eftersom frekvensutrymmet för landstäckande kanaler ytterligare en tid är begränsat.

Utred Sveriges Radios framtid

Men vid millennieskiftet är definitivt den nya tekniken här, och redan idag har vi en mångfald satelliter att tillgå. Därför måste en eventuell ny borgerlig regering tillsätta en utredning om Sveriges Radios framtid omgående. Vilket behov finns det i framtiden att bedriva radio- och TV-kanaler med särskilda uppdrag, och hur formuleras i så fall det uppdraget?

Statens uppgift är att säkerställa verklig yttrandefrihet för individer, företag och organisationer, hela tiden och i alla medier. Därför skall så många frekvenser som möjligt göras tillgängliga för dem som vill sända radio och TV. I övrigt bör politikerna hålla tassarna borta.

Visst var det ett bra första steg då den förra borgerliga regeringsperioden resulterade i att organisationer gavs möjlighet att utnyttja eternas stencilapparat (närra-

dion). Men nu är det verkligen hög tid att alla i yttrandefrihetens namn tillåts att utnyttja alla tillgängliga "tryckpressar" (det finns gott om frekvensutrymme för fri radio). I en skrift jag varit med om att ta fram för Näringslivets Mediainstitut, visas hur en fri, kommersiell radio kan införas redan nästa vår. Det är ett enkelt beslut att fatta, de tekniska hindren är numera undanröjda. Det enda hindret är den kvardröjande politiska motviljan mot yttrandefrihet också i radio.

Den nya yttrandefrihetsgrundlagen

Ja, det finns mycket att ta itu med på radio- och TV-området efter en eventuell valseger för det borgerliga statsråd som får mediefrågorna på sin lott. En fråga som jag emellertid inte har några illusioner om att den skall lösas, är tyvärr den nya yttrandefrihetsgrundlagen. Utrymmet medger inte en fördjupning kring denna fråga, men jag vill i korthet uppmärksamma på några avgörande svagheter.

För det första lämnar den nya lagen utrymme för godtycklighet från myndigheternas sida när det gäller tilldelning av sändningstillstånd. När det gäller rätten att sända radio (bortsett från tråd) är lagförslaget medvetet vagt och obestämt. Det sägs att:

"Det allmänna skall eftersträva att radiofrekvenserna tas i anspråk på ett sätt som leder till vidaste möjliga yttrandefrihet."

Det är knappast att anse som en portalparagraf att luta sig emot, för den medborgare eller de företag som vill hävda sin rätt att sända fri radio i en framtid. Däremot

anges att det skall "finnas möjlighet för sammanslutningar att få tillstånd att sända ljudradioprogram i lokala radiosändningar i den utsträckning som tillgängliga radiofrekvenser medger" (härmed åsyftas närradion).

Denna särbehandling av sammanslutningar i tillståndsfrågan strider rimligen mot Regeringsformen. Ett grundläggande krav i all rätt är ju likhet inför lagen.

För det andra ges i den nya lagen fortfarande möjlighet att generellt förbjuda reklam i ett visst medium. Reklamförbud begränsar yttrandefriheten, dels därför att det berövar radio- och TV-stationer en nödvändig finansieringskälla, dels därför att även reklambudskap som varande "commercial speech" åtnjuter ett yttrandefrihetsskydd enligt internationella konventioner.

Bakom båda dessa tillkortakommanden anar jag omsorgen om Sveriges Radio-koncernen. Först av alla, och utan konkurrens, skall SR tilldelas sändningstillstånd. Och för att kunna behålla SR "reklamfritt" ansåg lagstiftaren sig tvungen att offra hela grundlagsskyddet för reklambudskap. Det är beklämmande.

Men yttrandefrihetsgrundlagen lär vi få leva med, utan dessa egentligen nödvändiga förändringar. Den är ju redan tagen en gång av riksdagen.

Efter decennier av socialdemokratisk hegemoni i Sverige finns det åtskilligt att ta itu med för en ny borgerlig "medieminister". Radio- och TV-frågorna har jag behandlat relativt ingående ovan, men åtskilligt annat finns att städa undan. Låt mig därför avsluta min artikel med ytterligare ett par frågor, ett utökat pensum, till en eventuellt tillträdande borgerlig "medieminister".

Presstöd och filmstöd

Vad tänker Du göra åt det statliga presstödet? I det nya mediesamhälle som växer fram borde rimligen medierna tävla med varandra om konsumenternas gunst på lika villkor. Än en gång: det är inte statens uppgift att styra mediekonsumtionen i ett fritt och öppet samhälle. Konkurrensvillkoren måste vara neutrala. Dessutom har dagens presstöd försenat en nödvändig omstrukturering inom svensk dagspress.

Det enda hindret för att införa en fri, kommersiell radio redan nästa år är den kvardröjande politiska motviljan mot yttrandefrihet i radio.

Och, vad tänker Du göra åt den statliga filmpolitiken? Biograffilm är ju som bekant också ett massmedium. Idag slipper film- och videobranschen moms respektive videorskatt i utbyte mot att de finansierar Svenska Filminstitutet, och därmed en viss volym svensk filmproduktion. SFI delar därefter ut bidrag till filmproduktion, vilket medfört att nästan ingen svensk film produceras utan stöd från

SFI, branschen vill ju ha igen sina pengar. Men de flesta av SFI:s produktioner (vad som skall produceras beslutas av partsammansatta kommittéer), har de senaste åren endast resulterat i dyra noter och ytterligt få besökare.

Av denna karusell har det blivit publikkris. Politikerna som deltar i denna bytesaffär av skatter mot film måste därför ta sitt ansvar för att finna en väg ut ur även denna statliga massmediesnara.

Till detta kommer den av Bengt Göransson nyligen tillsatta utredningen, om ett nytt mäktigt statligt medieverk, för att övervaka etermedier. . .

Ja, som synes saknas det inte arbetsuppgifter för dem som efter en eventuell borgerlig valseger skall ta sig an mediepolitiken. Av allt att döma kommer en ny regering att öppna dörren för kommersiell lokalradio, och det är bra, men det är verkligen inte det slutliga steget. Utan den åtgärden är bara den första nödvändiga inställningen av en ny kompasskurs för svensk mediepolitik. Åtskilligt annat återstår att göra innan politikerna dragit bort sina giriga fingrar ur den mediepolitiska syltburken.